

DOĞAL AFET SALGIN VE EKONOMİK KRİZLERİN İFA İMKANSIZLIĞINA VE AŞIRI İFA GÜÇLÜĞÜNE ETKİSİ

Aydın ÇELİK¹

Öz

Deprem ve sel gibi doğal afetlere, salgın gibi bir bölgeyi etkileyen coğrafi hastalıklara, enflasyon ve devalüasyon gibi ekonomik krizlere yol açan olumsuzluklara sıklıkla rastlanmaktadır. Bu durumlar piyasa koşullarını da etkilediğinden, borçluların borçlarını ifa etmeleri zorlaşmakta hatta bazen imkânsız hale gelmektedir. Çalışmamızda bu gibi olayların hangi durumlarda mücbir sebep teşkil edecekleri ve ifa imkansızlığına yol açacakları, hangi durumlarda aşırı ifa güçlüğünden söz edilebileceği ve sözleşmenin uyarlanmasının gerekeceği, tacirler açısından ifa güçlüğü ve uyarılma şartlarının oluşup oluşmayacağı hususları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

İfa İmkansızlığı
Aşırı İfa Güçlüğü
Doğal Afet
Salgın Hastalıklar
Ekonomik Kriz

Makale Hakkında

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi : 03.09.2023
Kabul Tarihi : 19.09.2023
E-Yayın Tarihi : 29.10.2023
DOI : 10.58702/teyd.1354565

¹ Dr., Avukat, e-posta: celik@celik-law.com, ORCID: 0000-0003-1809-3519.

THE IMPACT OF NATURAL DISASTERS, EPIDEMICS AND ECONOMIC CRISES ON THE IMPOSSIBILITY OF PERFORMANCE AND EXTREME DIFFICULTY OF PERFORMANCE

Abstract

We frequently witness natural disasters such as earthquakes and floods, geographical diseases affecting a region such as epidemics, and unfavorable conditions leading to economic crises such as inflation and devaluation. Since these circumstances also have an impact on market conditions, it becomes difficult and sometimes even impossible for obligors to fulfill their debts. This article discusses in which cases such events will constitute force majeure and lead to impossibility of performance, in which cases excessive difficulty of performance can be mentioned and the contract will need to be adapted, and whether the conditions of difficulty of performance and adaptation will occur in terms of merchants.

Keywords

Impossibility of Performance
Extreme Difficulty of Performance
Natural Disaster
Epidemics
Economic Crisis

Article Info

Research Article

Received : 03.09.2023
Accepted : 19.09.2023
Online Published : 29.10.2023
DOI : 10.58702/teyd.1354565

Kaynakça Gösterimi: Çelik, A. (2023). Doğal Afet Salgın ve Ekonomik Krizlerin İfa İmkansızlığına ve Aşırı İfa Güçlüğüne Etkisi. Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 4 (Özel), 86-109.

Citation Information: Celik, A. (2023). The Impact of Natural Disasters, Epidemics and Economic Crises on the Impossibility of Performance and Extreme Difficulty of Performance. Journal of Society, Economics and Management, 4 (Special), 86-109.

GİRİŞ

Deprem ve sel gibi doğal afetlere, salgın gibi bir bölgeyi etkileyen coğrafi hastalıklara, enflasyon ve devalüasyon gibi ekonomik krizlere yol açan olumsuzluklara sıklıkla rastlanmaktadır. Bu durumlar piyasa koşullarını da etkilediğinden, borçluların borçlarını ifa etmeleri zorlaşmakta hatta bazen imkânsız hale gelmektedir (Aydoğdu ve Yağcıoğlu, 2020: 18). Sözleşmelerin ifa edilmesinde oluşan olumsuzluklar, sözleşmelerin mücbir sebep ve uyarılama gerekçeleri ile değiştirilmesine veya sona erdirilmesine yönelik olarak birçok ihtilafın ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Çalışmamızda bu gibi olayların hangi durumlarda mücbir sebep teşkil edecekleri ve ifa imkansızlığına yol açacakları, hangi durumlarda aşırı ifa gücünden söz edilebileceği ve sözleşmenin uyarılmasının gerekeceği, tacirler açısından ifa güclüğü ve uyarılama şartlarının oluşup oluşmayacağı hususları ele alınacaktır. Salgın hastalıklar da doğal afet olarak kabul edilmelerine rağmen, kuş gribi, covid-19 gibi salgın hastalıkların yol açtıkları olumsuzlardan kaynaklanan ihtilafların yoğun ve çeşitlilik arz etmesi nedeniyle ayrı ele alınmasında fayda görülmüştür.

1. İfa İmkansızlığı

1.1. Genel Olarak

İmkânsızlık, sözleşmeden kaynaklanan edimin hiçbir şekilde ifa edilmesinin mümkün olmamasıdır (Baygın, 2010: 138; Canbolat, 2012: 237; Arat, 2006: 71). Sözleşme konusu borcun ifasını imkânsız hale getiren maddi ya da hukuki nedenler, ifa imkansızlığını oluşturur (Dural, 1976: 15; Altunkaya, 2005: 192-217; Başoğlu, 2012: 493; Kaşak, 2019: 128.). Satım sözleşmesine konu olan antika bir vazonun kırılması bir maddi imkansızlık halidir (Dural, 1976: 9-13). Alacağın temlikine konu edilen bir alacağın aslında var olmaması, alınan bir idari kararın inşaat sözleşmesine konu olan yerde inşaat yapılmasının yasaklanması gibi hallerde ise hukuki imkansızlık söz konusu olmaktadır (Öz, 2013: 187; Özçelik, 2014: 577-579).

İmkânsızlık sadece sözleşmenin tarafları için değil herkes için oluşmuşsa objektif imkansızlıktan; sadece sözleşmenin tarafları için oluşmuşsa subjektif imkansızlıktan söz edilir (Arıkan, 2008: 267; Topuz ve Canbolat, 2008: 677; Altunkaya, 2005: 111; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 2017/1190 E., 2018/1259 K. sayı ve 27.06.2018 tarihli kararı). Satım sözleşmesine konu atın ölmesi objektif imkansızlıktır. Yeterli bilgisi olmamasına rağmen herhangi birisine hukuki yardımda bulunacağını taahhüt eden şahsın ifayı yerine getirememesi ise subjektif imkansızlıktır (Tunçomağ, 1976: 787-788; Altunkaya, 2005: 115). İmkânsızlık taraflardan birinin kusuru sonucu oluşmuşsa kusurlu imkansızlık, taraflardan herhangi birinin bir kusuru olmaksızın meydana gelmiş ise kusursuz imkansızlık gündeme gelir (Arıkan, 2008: 267; HGK'nın 2017/1190 E., 2018/1259 K. sayı ve 27.06.2018 tarihli kararı).

Türk Borçlar Kanunu'nda (TBK) imkânsızlık, sözleşmenin kurulmasından önce ve sonra olmak üzere iki şekilde düzenlenmiştir (Dural, 1976: 79). Sözleşmenin kurulmasından önce oluşan imkansızlık sözleşme özgürlüğünün sınırı olarak düzenlenmiştir (Akbulut, 2018: 183). Bu imkansızlığı düzenleyen TBK. m. 27/1 hükmüne göre "konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür". Burada herkes için söz konusu olan bir objektif imkansızlık bulunmaktadır (Eren, 2013: 327; Serozan, 2014: 5-8; Altunkaya, 2005: 91).

Başlangıçtaki objektif imkansızlık TBK. m. 27/1 uyarınca sözleşmenin geçersizliği sonucunu doğurur (Tunçomağ, 1976: 267; Dural, 1976: 79; Altunkaya, 2005: 234). Buna karşılık başlangıçta var olan sübjektif imkansızlık sözleşmenin geçersizliğine yol açmaz (Oğuzman ve Öz, 2015: 294; Nomer, 2017: 178). Bu imkansızlık ifa imkansızlığı olarak nitelendirilir.

İfa imkansızlığı, sözleşmenin kurulmasından sonra ortaya çıkan ancak edimin ifa edilmesini imkansız kılan durumdur (Erzurumluoğlu, 1970: 9; Dural, 1976: 8; Tunçomağ, 1976: 786-787; Altunkaya, 2005: 88; Feyzioğlu, 1977: 172; Tandoğan, 1961: 395; Başıoğlu, 2008: 294). İfa imkansızlığına ilişkin TBK. m. 136/1 hükmüne göre: “Borcun ifası borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle imkânsızlaşırsa, borç sona erer” (von Tuhr, 1983: 569; Eren, 2013: 1252; Feyzioğlu, 1977: 181,188; Tekinay vd., 1993: 853-854; Öz, 1989: 156). Borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebepler; dış etkenler yani mücbir sebeplerdir. Doğal afetler, savaşlar, grev ve ekonomik krizler bu hususlara örnek gösterilebilir (Arat, 2006: 98).

TBK. m. 131/1 hükmüne göre, “asıl borç ifa ya da diğer bir sebeple sona erdiği takdirde, rehin, kefalet, faiz ve ceza koşulu gibi buna bağlı hak ve borçlar da sona ermiş olur”. Dolayısıyla ifa imkansızlığında borca bağlı bulunan kefalet, rehin, faiz ve cezai şart gibi yan haklar da sona erer (Eren, 2013: 1305). Ancak “işlemiş faizin ve ceza koşulunun ifasını isteme hakkı sözleşmeyle veya ifa anına kadar yapılacak bir bildirimle saklı tutulmuş ise ya da durum ve koşullardan saklı tutulduğu anlaşılırsa, bu faizler ve ceza koşulu istenebilir” (TBK. m. 131/2).

İmkansızlık nedeniyle borcun sona ermesi için herhangi bir bildirim ihtiyacı yoktur. İfa imkansızlığı talep hakkının sona erdiğine ilişkin bir itiraz oluşturur. Bu bakımdan mahkemece re'sen dikkate alınması gerekir.

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde imkânsızlık sebebiyle borçtan kurtulan borçlu, karşı taraftan almış olduğu edimi sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca geri vermekle yükümlü olup, henüz kendisine ifa edilmemiş olan edimi isteme hakkını kaybeder. Kanun veya sözleşmeyle borcun ifasından önce doğan hasarın alacaklıya yükletilmiş olduğu durumlar, bu hükmün dışındadır (TBK. m. 136/2).

“Borçlu ifanın imkânsızlaştığını alacaklıya gecikmeksizin bildirmez ve zararın artmaması için gerekli önlemleri almazsa, bundan doğan zararları gidermekle yükümlüdür” (TBK. m. 136/3). Bu sonuç, dürüstlük kurallarının bir gereğidir (TBK. m. 136/3'ün gerekçesi).

Borçlanılan edimin ifası tamamen ortadan kalkmışsa tam imkansızlık, kısmen ortadan kalkmışsa kısmi imkansızlık söz konusu olur (Ercoşkun-Şenol, 2016: 238-239; Hatemi ve Gökyayla 2017: 334). “Borcun ifası borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle kısmen imkânsızlaşırsa borçlu, borcunun sadece imkânsızlaşan kısmından kurtulur. Ancak, bu kısmi ifa imkânsızlığı önceden öngörülseydi taraflarca böyle bir sözleşmenin yapılmayacağı açıkça anlaşılırsa, borcun tamamı sona erer” (TBK. m. 137/1).

İfa imkansızlığı bölünemeyen ve bölünebilen tüm edimlerde mümkün iken, kısmi imkansızlık yalnızca bölünebilen edimlerde söz konusu olabilmektedir (Altındal, 2022: 629; Gündoğdu, 2014: 116-117). Kısmi imkansızlıktan söz edilebilmesi için edimin maddi olarak bölünebilir olmasının yanısıra kısmi ifasının taraf menfaatlerine de uygun olması gerekmektedir. Bu husus TBK. m. 137/1 hükmünde “... kısmi ifa imkansızlığı önceden

öngörülseydi taraflarca böyle bir sözleşmenin yapılmayacağı açıkça anlaşılırsa, borcun tamamı sona erer” şeklinde ifade etmiştir (Kurt, 2016: 134; Altındal, 2022: 630).

Taraflardan birinin kısmi ifada menfaatinin bulunup bulunmadığı tespit edilirken, tarafların sözleşmeyi yaptıkları sıradaki iradeleri, hayatın olağan akışı ve dürüstlük kuralı dikkate alınmalıdır. Antika bir çalışma masanın taşınırken kırılması durumunda, kırılmayan sandalyesinin teslim edilmesinde alacaklının bir menfaatten söz edilemez (Kurt, 2016: 295; Altındal, 2022: 631).

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde, bir tarafın borcu kısmen imkânsızlaşır ve alacaklı kısmi ifaya razı olursa, karşı edim de o oranda ifa edilir. Alacaklının böyle bir ifaya razı olmaması veya karşı edimin bölünemeyen nitelikte olması durumunda, tam imkânsızlık hükümleri uygulanır (TBK. m. 137/2).

1.2. İfa İmkansızlığında Borcun Sona Erme Şartları

1.2.1. Borçlanılan Edim Sonradan İmkansız Hale Gelmeli

Sözleşmenin kurulduğu sırada sözleşmeye konu edimin ifası imkansız ise, borcun sona ermesinden değil, sözleşmenin butlanından söz edilir (TBK. m. 27/1). Dolayısıyla ifa imkansızlığından söz edilebilmesi için edimin ifasının imkansızlaşmasının sözleşmenin kurulmasından sonra gerçekleşmiş olması gerekir.

1.2.2. Edimin İfası Objektif Olarak İmkansızlaşmalı

İfa imkansızlığının gerçekleşebilmesi için edimin imkansızlığı herkes için söz konusu olan bir objektif imkansızlık olmalıdır. Sözleşmenin taraflarından birinin tutumundan doğan sübjektif imkansızlık borcun sona ermesine neden olmaz. Bu durumda borcun içeriği değişmekte, yerini tazminat borcuna bırakmaktadır (TBK. m. 112).

1.2.3. İmkansızlık Geçici Olmamalı

Borcun ifasının önündeki engel geçici nitelikteyse geçici bir ifa imkansızlığı söz konusu olur (Patterson, 1961: 798; Eren, 2013: 1036, 1040; Serozan, 2014: 2; Özçelik, 2014: 583). İfa imkansızlığından söz edebilmek için kural olarak oluşan imkansızlığın geçici nitelikte olmaması gerekir. İmkansızlığın geçici olup olmadığı tespit edilirken sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerin ifa zamanı ve sözleşmenin amacı dikkate alınmalıdır (Özçelik, 2014: 584).

İnşaatın idare tarafından mühürlenmesi, bir avukata belirli bir süreyle meslekten men cezası verilmesi gibi hallerde geçici nitelikte bir imkansızlık söz konusudur (Keskin, 2007: 216; Eren, 2013: 1041; Özçelik, 2014: 578-580, 584).

Geçici imkansızlık halinde temerrüt hükümleri uygulanır (TBK. m. 117; Dural, 1976: 107; Özçelik, 2014: 587; Kurt, 2016: 170). Bu durumda borçlunun ifa yükümü imkansızlık süresi boyunca ertelenir (Kürşat, 2004: 762). Bu gibi durumlarda alacaklı da TBK. m. 97 hükmüne dayanarak kendi edimini yerine getirmekten imtina edebilir.

Geçici imkansızlık hali sona erince tarafların ifa yükümlülükleri yeniden oluşur (Eren, 2013: 1099; Serozan, 2014: 6). Geçici ifa imkansızlığında borçlu, temerrüdün ancak kusura bağlı olmayan, sözleşmeden dönme, para borçlarında faiz talep etme gibi sonuçlarından sorumlu olur (Buz, 1998: 110; Serozan, 2014: 16; Eren, 2013: 1099; Atamer ve Okutan-Nilsson, 2013: 58-

60). Buna karşılık alacaklının ifanın gecikmesi nedeniyle uğradığı zararlar (TBK. m. 118) ile beklenmedik hal neticesinde doğacak zarardan sorumlu olmaz (TBK. m. 119; Buz, 1998: 104-105; Serozan, 2014: 11; Eren, 2013: 1119).

Geçici ifa imkansızlığının olduğu durumlarda, tarafları uzun süre sözleşmeye bağlı saymak onların ekonomik özgürlüklerini engelleyeceği gibi bir başkası ile sözleşme yapma fırsatlarını da engeller. Bu bakımdan geçici bir ifa imkansızlığı bulunması halinde, tarafları belirli bir süre ile sözleşmeye bağlı tutmak gerekir. Bu sürenin sözleşmenin amacı, hayatın olağan akışı ve iyi niyet kuralı uyarınca her somut olaya göre değerlendirilmelidir (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 2010/15-193 E., 235 K., sayı ve 28.04.2010 tarihli kararı; Aksoy, 2021: 123). Düğün fotoğraflarının çekilmesine ilişkin bir sözleşme için, geçici ifa imkansızlığının gerçekleştiği sürede düğün tarihi yer alıyorsa, artık imkansızlığın sürekli olduğunun kabulü gerekir (Özçelik, 2014: 584-585; Eren, 2013: 1041; Serozan, 2014: 6; Keskin, 2007: 223).

1.2.4. Borçlunun Bir Kusuru Bulunmamalı

İfa imkansızlığından söz edilebilmesi için "borcun ifası borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle" imkansızlaşması gerekir (TBK. m. 136/1). Bir başka deyişle mücbir sebep, sözleşmenin ifasını engellemiş olmalıdır. İmkansızlık borçlunun kusuru ile gerçekleşmişse bu durumda borç sona ermez, edimin yerini tazminat borcu alacaktır (TBK. m. 112).

İmkânsızlığa neden olan olay, borçlu temerrüde düştükten sonra gerçekleşmişse, borçlu ifanın gecikmesiyle uygun illiyet bağı içerisindeki tüm risklerden sorumludur (TBK. m. 119; Özçelik, 2014: 590). Borçlunun sorumluluktan kurtulabilmesi için temerrüde düşmekte kusuru olmadığını veya imkânsızlığın kendisi temerrüde düşmeseydi dahi gerçekleşeceğini ispat etmesi gerekir (Eren, 2013: 1105-1106; Serozan, 2014: 11).

Edimin imkansızlaşmasına alacaklı kendi kusuruyla neden olmuşsa borç sona erer. Ancak TBK. m. 485/1 hükmünde bu konuda bir istisna getirilerek "eserin tamamlanması, iş sahibi ile ilgili beklenmedik olay dolayısıyla imkânsızlaşırsa yüklenici, yaptığı işin değerini ve bu değere girmeyen giderlerini isteyebilir" ifadelerine yer verilmiştir.

1.2.5. Sözleşmede veya Kanunda Aksi Yönde Bir Düzenleme Olmamalı

Sözleşmeye konulacak kayıtlarla, belirli durumlar ifa imkansızlığı olarak kararlaştırılabileceği gibi ifa imkansızlığı oluşması halinde dahi sorumluluğun doğacağı da kararlaştırılabilir (TBK. m. 136/2; Aydoğdu ve Yağcıoğlu, 2020: 78; Kurt, 2016: 180). TBK. m. 498/1 hükmünde yer alan "eser, yayımcıya teslimden sonra beklenmedik hâl sonucu yok olsa bile, yayımcı bedeli ödemekle yükümlüdür" şeklindeki düzenlemede olduğu gibi imkansızlığın sonucu kanun hükmüyle de düzenlenebilir. Bu durumda sözleşmede veya kanunda yer alan düzenlemeye göre hareket edilmelidir.

1.2. 6. İkame Bir Değer Bulunmamalı

İmkansızlaşan edimin bir ikame değerinin bulunması halinde, alacaklı ikame değeri talep edebilir. Dolayısıyla bu durumda borçlunun sorumluluğunun sora ermiş olduğundan söz edilemez. İkame değer talep edilebilmesi için imkansızlık ile elde edilen ikame değer arasında bir illiyet bağı olmalıdır. Sözleşmeye konu olan bir taşınmazın kamulaştırılması

sonucu sözleşmenin konusu imkansız hale gelirken, elde edilen kamulaştırma bedeli ikame değer olarak talep edilebilir (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 2.3.1983 tarih ve E. 1980/13-1240, K. 1983/187 sayılı kararı).

2. Doğal Afet, Salgın ve Ekonomik Krizlerin İfa İmkansızlığına Etkisi

2.1. Doğal Afetlerin İfa İmkansızlığına Etkisi

Mücbir sebep, sözleşme tarafları dışında meydana gelen, edimin ifasını imkansız hale getiren, öngörülmesi ve karşı konulması mümkün olmayan olağanüstü bir olaydır (Acar, 2008: 112). Deprem, sel, yangın, salgın hastalık gibi doğal afetler mücbir sebep sayılır (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 2017/90 E., 2018/1259 K., sayı ve 27.06.2018 tarihli kararı). Bununla birlikte sıcaklıkların belirli bir dereceye yükselmesi gibi bir durumun da taraflarca mücbir sebep olarak kararlaştırılması mümkündür (Aksoy, 2021: 121).

Mücbir sebep, kural olarak, borcu sona erdirir (Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2015/3197 E., 2015/11946 K. sayı ve 12.11.2015 tarihli kararı). Gerçekten de doğal afetlerin önceden öngörülmesi esas itibarıyla mümkün değildir. Bunların gerçekleşmesinde, borçlu herhangi bir rol oynamadığı için borçlunun kusurundan da söz edilemez.

Bununla birlikte yukarıda da ifade etmiş olduğumuz üzere, mücbir sebeplerin geçici nitelikte olmaları halinde ifa imkansızlığı kural olarak oluşmaz. Ancak tarafların uzun süre sözleşmeye bağlı kalmaları, sözleşmenin yapılması amacına, hayatın olağan akışına ve dürüstlük kuralına aykırılık teşkil ediyorsa geçici nitelikte de olsa borçlunun borcunun sona erdiğinin kabulü gerekir. Örneğin, doğal afet nedeniyle ortaya çıkan geçici imkansızlık, sezonluk tarım işinin yerine getirilmesini imkansız hale getirmişse artık geçici bir ifa durumundan söz edilemeyecektir.

Taraflar arasındaki sözleşmede doğal afetlerin mücbir sebep olmayacağına ilişkin bir düzenlemeye yer verilmesi halinde; imkansızlık geçici olsa dahi, doğal afetler nedeniyle borçlunun ifa imkansızlığına dayanan sorumluluğu sona ermez. İfası imkansız hale gelen edim nedeniyle borçlunun tazminat ödeme yükümlülüğü söz konusudur. Aynı şekilde, borçlunun bir ikame değer elde etmesi durumunda da borçlu bu ikame değer nedeniyle alacaklıya karşı sorumlu olacaktır. Örneğin, sel felaketi nedeniyle yok olan bir tarlanın alıcıya teslim edilmesi imkansız hale gelmiş ve borçlu bu olay nedeniyle sigortadan bir bedel almışsa, alıcı bu bedelin kendisine ödenmesini isteyebilmelidir.

Bununla birlikte taraflar arasındaki sözleşmede bazı doğal afetler tek tek belirtilmek suretiyle bu belirtilen hususların gerçekleşmesi halinde ifa imkansızlığının oluşacağı kararlaştırılmış ise sözleşme hükmüne göre hareket edilerek belirtilen doğal afetlerin ifa imkansızlığına yol açtıklarının kabulü gerekir. Bu durumda artık oluşan doğal afetlerin geçici nitelikte bir ifa imkansızlığına yol açıp açmadıklarının bir önemi bulunmamaktadır. Bu durumda dahi, sözleşmede aksi kararlaştırılmamışsa, varsa, edimin ikamede değeri talep edilebilir.

Son olarak, uygulamada "devlet veya hükümet tarafından kanun, kararname gibi tasarruflarla konulan sınırlamalar, yasaklar, ithalat veya ihracat yasakları" mücbir sebep olarak kabul edilmektedir (Tandoğan, 1961: 465). Dolayısıyla idare tarafından mücbir sebeplerden kaynaklanan etkileri azaltmak amacıyla faaliyetlerin geçici olarak durdurulması;

duruma göre bazen ifa imkansızlığı olarak değerlendirilebilir. Bir başka deyişle “devlet birimleri tarafından durdurulan işyerleri veya tedarik ve dağıtım kanallarında aksamalar, işgücü kaybı, ithalat ve ihracat engeli gibi kararlar nedeniyle faaliyetlerine ara vermek zorunda kalan işletmeler yönünden mücbir sebebin varlığı kabul edilebilir” (Pekdinçer ve Toprakkaya, 2022). Yukarıda ifade etmiş olduğumuz üzere, geçici kararlar alınmasına rağmen, karşı taraf için bu sürenin beklenmesi, dürüstlük kuralı gereğince beklenmeyecek bir durum ise yine de imkansızlığın sonucu benimsenmelidir.

2.2. Salgın Hastalıkların İfa İmkansızlığına Etkisi

Salgın hastalık da bir doğal afet olup mücbir sebep niteliğindedir (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun 2017/90 E., 2018/1259 K., sayı ve 27.06.2018 tarihli kararı). Bu bakımdan salgın hastalıklar da doğal afetler gibi ifa imkansızlığına neden olabilmektedir. Bunların önceden öngörülmesi mümkün değildir. Bunların gerçekleşmesinde, borçlu herhangi bir rol oynamadığı için borçlunun kusurundan da söz edilemez.

Salgın hastalıklar da doğal afetler gibi geçici nitelikte olduklarından kural olarak ifa imkansızlığına yol açmazlar. Nitekim Yargıtay tarafından verilen bir kararda, ülkemizde bir dönem etkisini gösteren salgın hastalık olan kuş gribinin, borcun taraflarının tacir olmaları, olayların etkisi ve aralarındaki sözleşme koşulları gereğince mücbir sebep teşkil edemeyeceğine karar verilmiştir (Yargıtay 23. Hukuk Dairesi’nin 2015/7538 E., 2016/719 K. sayılı ve 11.02.2016 tarihli kararı).

Bununla birlikte, kararlaştırılan ifa zamanının edimin içeriğine dahil olduğu kesin vadeli edimler bakımından ve dürüstlük kuralı uyarınca sözleşmenin herhangi bir tarafının engelin ortadan kalkmasına kadar sözleşmeyle bağlı kalmasının beklenemeyeceği durumlarda; salgın hastalıkların, ifa imkansızlığına neden olduklarının kabul edilmesi gerekir.

Taraflar arasındaki sözleşmede salgın hastalıkların mücbir sebep olmayacağına ilişkin bir düzenlemeye yer verilmesi, borçlunun salgın hastalık nedeniyle bir ikame değer elde etmesi durumlarında borçlunun sorumluluğunun ortadan kalktığından söz edilemez. Buna karşılık, yukarıda da ifade etmiş olduğumuz üzere, taraflar arasındaki sözleşmede salgın hastalıkların gerçekleşmesi halinde ifa imkansızlığının oluşacağı kararlaştırılmış ise sözleşme hükmüne göre hareket edilerek salgın hastalıkların ifa imkansızlığına yol açtığı kabulü gerekir. Bu durumda artık oluşan salgın hastalığın geçici nitelikte bir ifa imkansızlığına yol açıp açmadığının bir önemi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bu durumda dahi, sözleşmede aksi kararlaştırılmamışsa, varsa, edimin ikame değeri talep edilebilir.

Yine, yukarıda da ifade etmiş olduğumuz üzere, salgın nedeniyle, faaliyetleri devlet birimleri tarafından durdurulan işler bakımından kural olarak mücbir sebebin varlığı kabul edilebilir (Resmi Gazete’de yayımlanan 02.04.2020 tarih ve 2020/5 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi). Bunun için yasaklamalara ilişkin idari kararların geçici olmaması ya da karşı taraf için dürüstlük kuralı gereğince bekleme süresinin beklenmesinin anlamsız olması gerekir (Aydoğdu ve Yağcıoğlu, 2020: 21; Baş-Süzel ve Kurtulan-Güner, 2021: 239-259).

2.3. Ekonomik Krizlerin İfa İmkansızlığına Etkisi

Ekonomik krizler, özellikle de para değerindeki aşırı düşüş, edimin ifa edilmesinde bir imkansızlık oluşturmamaktadır. Burada ifa edilecek edimin objektif olarak yok olması, imkansız hale gelmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla ekonomik krizler gerekçe gösterilerek ifa imkansızlığı hükmünden yararlanılamaz. Bununla birlikte taraflar arasındaki sözleşmede ekonomik kriz yaşanması durumunda bu hususun bir mücbir sebep olduğu, bir başka deyişle ifa imkansızlığı olarak değerlendirileceği kararlaştırılmışsa, ifa imkansızlığı gündeme gelebilecektir. Örneğin, sözleşmenin kararlaştırılmış olan vadesine kadar dövizde belirli bir seviyeye kadar oluşacak artış veya azalış durumu mücbir sebep olarak kararlaştırılabilir. Sözleşme vadesinde belirlenen oranın gerçekleşmesi halinde mücbir sebep gerekçesiyle ifa imkansızlığı söz konusu olabilecektir.

3. Aşırı İfa Güçlüğü

3.1. Genel Olarak

Sözleşmeler hukuku açısından sözleşmeye bağlılık ve sözleşme serbestliği söz konusudur. TBK m. 26 hükmüne göre, “taraflar, bir sözleşmenin içeriğini kanunda öngörülen sınırlar içinde özgürce belirleyebilirler”. Bu hükümde yer alan sözleşme özgürlüğü ve ahde vefa ilkesi uyarınca, sözleşme tarafların özgür iradeleriyle kurulabilir, değiştirilebilir ve ortadan kaldırılabilir (Tekinay vd., 1993: 1005; Kaplan, 1987: 113-114). Tarafların sözleşmeden kaynaklanan olumsuzluklara karşı tedbir almaları beklenir. Taraflar, tedbir almamaları nedeniyle oluşan olumsuz sonuçlara katlanmak zorundadırlar (Gürsoy, 1950: 7; Akyol, 2006: 83; Arat, 2006: 51).

Taraflar sözleşme yaparken; kendi menfaatlerini, göz önünde tutarak edimler arasında bir denge kurarlar (Arat, 2006: 112). Sözleşme kurulduktan sonra taraflar, yükümlülüklerini aynen ifa etmeyi taahhüt etmektedir. Ancak, tarafların sözleşmenin kurulduğu sırada ileride gerçekleşebilecek olayları tamamen öngörmesi mümkün değildir.

Sözleşmenin kurulduğu andaki şartların değişik nedenlerle değişmesi ve sözleşmenin dengesinin bozulması her zaman ihtimal dahilindedir (Topuz, 2011: 287). Bu durumda tarafları sözleşmeye aynen bağlı tutmak hakkaniyete aykırı sonuçlara yol açabilir (Yargıtay 13. Hukuk Dairesi'nin E. 2016/22540, K. 2019/5707 sayı ve 03.05.2019 tarihli kararı). Bu gibi olumsuz sonuçları bertaraf etmek amacıyla TBK. m. 138 hükmünde;

Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülmeyen ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum, borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar ve sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir ve borçlu da borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olursa borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Sürekli edimli sözleşmelerde borçlu, kural olarak dönme hakkının yerine fesih hakkını kullanır düzenlemesine yer verilmiştir.

Bu hüküm uyarınca sözleşmenin mahkeme yoluyla uyarlanabilmesi için öngörülemeyen bir durumun gerçekleşmesi ve bunun sonucunda tarafların edimleri arasındaki dengenin aşırı ölçüde ve açık biçimde bozulmuş olması gerekir (Kaplan, 1987: 147-154; Burcuoğlu, 1995: 49).

Temelini dürüstlük kuralından alan genel nitelikteki TTK. m. 138 hükmü, aşırı ifa güçlüğü'nün ortaya çıktığı durumlarda, borçluya sözleşmenin uyarlanmasını talep etme hakkı vererek ahde vefa ilkesine bir istisna getirmiştir (TBK. m. 138/1'in gerekçesi; Kaplan, 1987: 112; Burcuoğlu, 1995: 4; Tekinay vd., 1993: 368; Aşan, 2022: 1451; Baysal, 2015: 138; Gönen, 2017: 338).

Şartların değişmesi durumunda ortaya çıkan yeni duruma ilişkin olarak sözleşmede herhangi bir düzenleme yok ise mahkemenin sözleşmeyi uyarlamak suretiyle boşluğu doldurması gerekir (Topuz, 2011: 290-291; Yargıtay 13. Hukuk Dairesi'nin E. 2016/22540, K. 2019/5707 sayı ve 03.05.2019 tarihli kararı). Sözleşmenin uyarlanmasındaki amaç, sözleşmenin devamını sağlamaktır (Aksoy, 2021: 122-123). Mahkeme, uyarlama yaparken, dürüst, ortalama, makul kişilerden benzer bir durumda alışılmış objektif değer ölçüsüne göre hareket etmelidir (Coşkun, 2020: 326). Ancak sözleşme özgürlüğü ilkesi uyarınca başlangıçta edimler arasında dengesizlik varsa, bu dengesizliğin uyarlama yoluyla giderilmemesi gerekir (Topuz, 2008: 324; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun E. 2003/13-599, K. 2003/599 sayı ve 15.10.2003 tarihli kararı).

TBK. m. 138/1 hükmü uyarınca, "uyarlamanın bütün koşulları gerçekleşmişse borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteyebilir. Bunun mümkün olmaması hâlinde borçlu, sözleşmeden dönebilir; sürekli edimli sözleşmelerde ise kural olarak, fesih hakkını kullanır" (TBK. m. 138/1'in gerekçesi).

3.2. Aşırı İfa Güçlüğünde Uyarlama Talep Etme Şartları

3.2.1. Öngörülemeyen Olağanüstü Bir Durum Ortaya Çıkmalı

Aşırı ifa güçlüğü'nden bahsedilebilmesi için, her şeyden önce sözleşmenin kurulmasından sonra objektif koşulların esaslı olarak değişmesi sonucunda öngörülemeyen olağanüstü bir durum ortaya çıkmış olmalıdır (TBK. m. 138). Ortaya çıkan durum değişikliklerinin sosyal felaket niteliğinde olması gerekmektedir (Burcuoğlu, 1995: 10; Arat, 2006: 96-103; Baysal, 2019: 223, 233-234; Kocayusufoğlu, 2000: 512). Nitekim TBK. m. 138 hükmünde "borçludan kaynaklanmayan bir sebeple" ifadesine yer verilerek, öngörülemeyen olağanüstü durumun borçlunun tutumundan da kaynaklanabileceği ifade edilmiştir (Baysal, 2019: 209).

Sözleşmenin uyarlanmasına yol açan olağanüstü hal, borçlunun kusuru olmaksızın, sözleşmenin kurulduğu sırada öngörülemeyen ve borca aykırı davranışı kaçınılamaz hale getiren olaydır (Kaplan, 1987: 152; Hatemi vd., 1992: 186; Gürsoy, 1950: 59-60; Baysal, 2019: 237; Erman, 1979: 80-81; Kürşat, 2004: 247; Baysal, 2019: 236). Burada kriter, hayatın olağan akışına göre makul bir insanın ya da basiretli tacirin öngörebileceği durumlardan daha ağır bir durumun ortaya çıkmasıdır.

Öngörülemezliğin tespitinde sözleşmenin konusu, süresi, sözleşmenin yapıldığı an önemlidir. Olağanüstü durum yalnızca sözleşme tarafları için değil aynı şartlardaki bütün kişiler için geçerli olmalıdır (Aşan: 2022: 1455).

Sözleşmenin dengesini bozan olağanüstü sayılacak durumların mücbir sebep niteliğinde olması şart değildir (Albaş, 2004: 68; Aşan, 2022: 1454). İki arasındaki fark, olayın meydana geliş şekli ve şiddeti ile ilgilidir (Erzurumluoğlu, 1970: 40; Sarıal, 1980: 27). Mücbir

sebepler tek başına sorumluluğu ortadan kaldırdığı halde, beklenmeyen hal her durumda tek başına sorumluluğu kaldırmaz (Kızır, 2011: 275).

Olağanüstü durumlar, doğal olaylardan kaynaklanabileceği gibi, hukuki, ekonomik ve sosyal olaylardan da kaynaklanabilir. Deprem, yıldırım düşmesi, sel baskını, hayatın olağan akışını etkileyen salgın hastalıklar, inşaat yapılacak arsa ya da arazinin jeolojik yapısının öngörülenden çok farklı olması gibi durumlar doğal olaylara; savaş, isyan, grev, boykot, ithalat yasağı, ülkeyi sarsan ekonomik krizler ve yan sonuçlarını oluşturan aşırı derecede ani işsizlik, enflasyon grafiğindeki aşırı yükselmeler, şok devalüasyon, para değerinde olağanüstü bir düşüş, işçi ücretlerinin veya malzeme fiyatlarının aşırı derecede artması, genel açlık ve borsa fiyatlarının alt üst olması, bankaların iflas etmesi gibi durumlar doğal olaylar dışındaki olaylara örnek olarak gösterilebilir (Erman, 1979: 10-11; Kocayusufpaşaoğlu, 2000: 504; Tekinay vd., 1993: 783-784; Kaplan, 1987: 147-148; Arat, 2006: 29, 97-99; Aşan: 2022: 1455; Gürsoy, 1950: 117; Yargıtay 13. Hukuk Dairesi'nin 26.11.1982 tarih ve E. 6186, K. 7199 sayılı kararı).

Kanun değişiklikleri de duruma göre öngörülemez olay olarak nitelendirilebilir (Arat, 2006: 101).

3.2.2. Olağanüstü Durum Sözleşmenin İfasını Aşırı Derecede Güçleştirmeli

Uyarılama talep edilebilmesi için öngörülemez olguların taraflar arasındaki dengeyi dürüstlük kuralına aykırı olarak açık ve aşırı bir şekilde bozmuş olması da gerekir (TBK. m. 138; Tekinay vd., 1993: 1005; Topuz, 2008: 248; Burcuoğlu, 1995: 10-11; Baysal, 2019: 216; Arat, 2006: 96-97). Bu şart, sözleşmenin uyarlanmasının haklı nedenini oluşturmaktadır (Kürşat, 2004: 252; Kaplan, 2013: 204; Durak, 2015: 241; Aşan: 2022: 1458). Değişen şartlar dürüstlük kuralı uyarınca borçludan ifayı gerçekleştirilmesi beklenemeyecek kadar durumu ağırlaştırmış ise ifa gücü oluşmuş demektir (Güleki, 1990: 52). Bu durumda uyarılama ile sözleşme dengesi ve adaleti sağlanmalıdır (Malbeği, 2020: 186).

Uyarılamanın mümkün olabilmesi için edimler arası dengenin ağır ve açık bir şekilde bozulmuş olması yeterli olup dengesizliğin katlanılmaz olmasına gerek yoktur (Arat, 2006: 113; Topuz, 2008: 249; Kürşat, 2004: 253; Kocaağa, 2014: 191). Denize düşen bir vazonun çıkarılması mümkün olmakla birlikte çıkarma maliyeti ağır olduğundan dürüstlük kuralı çerçevesinde borçludan vazonun çıkarılması beklenmemelidir (Özçelik, 2014: 40; Baysal, 2019: 220; Kurt, 2016: 62; Kocaağa, 2014: 190).

3.2.3. Borçlunun Bir Kusuru Bulunmamalı

Uyarılama yapılabilmesi için öngörülemeyen olağanüstü durum, borçlu ile ilgisi olmayan bir sebeple ortaya çıkmalıdır. Başka bir ifade ile ortaya çıkan yeni koşullar, borçlunun kusurundan kaynaklanmamalıdır (Tekinay vd., 1993: 368; Kaplan, 1987: 150). TBK. m. 138 hükmünde yer alan "... borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar..." ifadesi bu hususu açıkça ortaya koymaktadır. Bu bakımdan beklenmeyen duruma borçlu yol açmışsa, bu durumda uyarılama değil borca aykırılığa ilişkin TBK. m. 112 hükmünün uygulanması gerekir (Aksoy, 2021: 122. Karşılaştırınız; Kurtulan, 2016: 213. Aksi görüşte; Aydoğdu ve Yağcıoğlu, 2020: 115).

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu vermiş olduğu bir kararında "tacir olan yüklenici,

basiretli davranarak ortaya çıkabilecek riskleri dikkate almak zorunda olduğu gibi, ayrıca bütün sosyal ve ekonomik koşulları da göz önünde bulundurmalıdır. Yüklenici, kendisinden beklenebilecek bütün özeni göstermiş olmasına rağmen” olağanüstü bir durum ortaya çıktığı takdirde, bu durumun yükleniciye yüklenmemesi gerektiğini ifade etmiştir (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun 30.05.2001 tarih ve 2001/402 E., 2001/459 K. sayılı kararı).

3.2.4. Sözleşmede veya Kanunda Aksi Yönde Bir Düzenleme Olmamalı

Uyarlamaya ilişkin TBK. m. 138 hükmü, emredici nitelikte değildir. Taraflar sözleşmenin değişen koşullara rağmen ayakta kalacağını öngörebilirler (Kürşat, 2004: 244; Kocağa, 2014: 192; Kaplan, 2013: 199; Baysal, 2019: 273; Aydoğdu ve Yağcıoğlu, 2020: 78). Sözleşmede, değişen şartlarda nasıl hareket edilmesi gerektiğine ilişkin bir hüküm varsa bu hükmün dikkate alınması gerekir (Burcuoğlu, 1995: 63; Arat, 2006: 107). Eğer uyarlama yapılamayacağına ilişkin sözleşmede ya da kanunda bir hüküm varsa mahkemenin uyarlama yoluna gitmesi mümkün değildir (Canbolat, 2012: 223; Baysal, 2019: 196, 276; Arat, 2006: 127). Örneğin, ardiye sözleşmesine ilişkin TBK. m. 575 hükmünde yer alan “ardiyeci, ticari malları, genel saklama sözleşmesinde olduğu gibi geri vermekle yükümlüdür. Ancak, saklayanın sözleşmede öngöremeyeceği sebeplerle, süresinden önce geri verme yetkisi bulunduğu durumlarda bile ardiyeci, kararlaştırılmış olan sürenin sonuna kadar malları korumak zorundadır” yönündeki düzenleme bu niteliktedir.

Bununla birlikte taraflar arasındaki sözleşmede bazı durumların gerçekleşmesi halinde uyarlama yapılacağı yönünde kayıtlar konulmuşsa, bu durumların gerçekleşmesiyle birlikte artık bu durumların öngörülemeden olağanüstü durumlar olup olmadıklarına ve ifanın istenmesini dürüstlük kuralına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirip değiştirmediklerine bakılmaksızın uyarlama yapılması gerekir.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu vermiş olduğu bir kararda;

Sözleşmenin yeni durumlara uyarlanması yapılırken önce sözleşmede, daha sonra kanunda bu hususta intibak hükümlerinin bulunup bulunmadığına bakılır. Sözleşmede ve kanunda hüküm bulunmadığı takdirde sözleşmenin değişen hal ve şartlara uydurulmasının gerekip gerekmeyeceği incelenir. Bazen de sözleşmede olumlu ve olumsuz intibak kaydı bulunmakla beraber, bu kayda dayanılarak sözleşmenin kayıtlı birlikte aynen uygulanmasını talep etmek MK. Md. 2/2 hükmü anlamında hakkın kötüye kullanılması manasına gelebilir. Böyle bir durumda sözleşmedeki intibak kaydına rağmen edimler arasında aşırı bir nispetlilik çıkmışsa uyarlama yine yapılmalıdır hükmüne yer vermiştir (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun 15.10.2003 tarih ve E. 2003/13-599, K. 2003/599 sayılı kararı; Gülekli, 1990: 50).

Ancak TBK. m. 138 hükmünün sözleşmeye bağlılık ilkesine getirilen istisnai bir hüküm niteliğinde olması ve bu hükümde açıkça “sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülmemeyen ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum”un gerçekleşmesi şartının öngörülmesi karşısında söz konusu görüşün yerinde olmadığı kanaatindeyiz.

3.2.5. Borç İfa Edilmemiş veya İhtirazi Kayıtlı İfa Edilmiş Olmalı

Uyarlama talep edilebilmesi için “borçlu, borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olmalıdır” (TBK. m. 138/1’in gerekçesi). Aksi takdirde borcun ifasıyla borç sona ermiş olur. Borcun ifa edilmesiyle birlikte

ifadan geri dönülmesi mümkün değildir. Borçlunun borcunu ihtirazi kayıt koymadan ifa etmiş olması; ifanın güç olmadığı, yüklenicinin değişen hal ve şartları kabul ettiği, bu nedenle uyarlamanın mümkün olmadığı şeklinde yorumlanmaktadır (Kaplan, 1987: 152-153). “Borçlu edimini ihtirazi kayıt koymak suretiyle ifa etmişse sözleşmenin uyarlanmasını isteyebilir” (TBK. m. 138).

Yargıtay bu konu ile ilgili vermiş olduğu bir kararında şu ifadelere yer vermiştir:

Kira sözleşmesi düzenlendikten sonra ABD doları, 21.2.2001. ekonomik kriz nedeniyle Türk Lirası karşısında aşırı değer kazanmıştır. Buna rağmen davacı uyarlama davası açmayarak, aynı yılın Eylül ayına kadar sözleşmeye uymaya devam etmiştir. Davacı bu şekilde ekonomik krizden sonra, sözleşmeyi benimsemiş ve işlem temelini çokmediğini kabul etmiş sayılacağından uyarlama davası açma hakkını kaybettiğinin kabulü zorunludur (Yargıtay 13. Hukuk Dairesi'nin 2002/9911 E., 2002/14153 K. sayı ve 27.12.2002 tarihli kararı. Karşılaştırınız; Tüzüner ve Öz, 2013: 460).

4. Doğal Afet, Salgın ve Ekonomik Krizlerin Aşırı İfa Güçlüğüne Etkisi

4.1. Doğal Afetlerin Aşırı İfa Güçlüğüne Etkisi

Yukarıda da ifade etmiş olduğumuz üzere, doğal afetlerin öngörülemeyen olağanüstü bir durum niteliğini taşıdıkları konusunda bir kuşku yoktur. Bunların gerçekleşmesinde, borçlu herhangi bir rol oynamadığı için borçlunun kusurundan da söz edilemez. Fakat bu olayların gerçekleşmesi tek başına ifa güçlüğüne yol açmaz.

Doğal afet nedeniyle TBK. m. 138 hükmüne dayanarak uyarlama istenebilmesi için, tarafların yüklendikleri edimler arasındaki dengenin, aşırı ölçüde ve açık biçimde bozulmuş, doğal afetin sözleşmenin ifasını aşırı derecede güçleştirmiş olması gerekir.

Taraflar arasındaki sözleşmede bazı doğal afetler tek tek belirtilmek suretiyle belirtilen doğal afetlerin gerçekleşmesi halinde aşırı ifa güçlüğü oluşacağı kararlaştırılmış ise sözleşme hükmüne göre hareket edilerek belirtilen doğal afetlerin aşırı ifa güçlüğüne yol açtıklarının kabulü gerekir. Bu durumda uyarlama için oluşan doğal afetlerin ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirip değiştirmediklerinin araştırılmasına gerek yoktur. Buna karşılık taraflar arasındaki sözleşmede veya yapılan sözleşme kapsamındaki iş ile ilgili özel bir kanun hükmünde, doğal afetler nedeniyle uyarlama yapılamayacağına dair bir düzenleme bulunması halinde, doğal afet sözleşmenin ifasını aşırı derecede güçleştirmiş olsa dahi uyarlama talep edilemeyecektir. Aynı şekilde, doğal afete rağmen, borcun, herhangi bir ihtirazi kayıt ileri sürülmeden ifa edilmesi durumunda da uyarlama talep edilemeyecektir.

4.2. Salgın Hastalıkların Aşırı İfa Güçlüğüne Etkisi

Salgın hastalık da bir doğal afet olup mücbir sebep niteliğindedir (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 2017/90 E., 2018/1259 K., sayı ve 27.06.2018 tarihli kararı; Burcuoğlu, 1995: 10-11; Arat, 2006: 96-97). Dolayısıyla bunların öngörülemeyen olağanüstü bir durum niteliğinde olduklarına herhangi bir kuşku bulunmamaktadır. Her ne kadar tacirlerin tüm faaliyetlerinde basiretli bir iş insanı gibi davranma yükümlülüğü bulursa da tacirler açısından da salgın hastalıkların öngörülebilmeleri mümkün değildir (Aşan: 2022: 1456; Karaduman, 2021: 164-165; Akıncı, 2020: 98-9; Acar ve Ünal, 2020: 296). Bunların gerçekleşmesinde, borçlu

herhangi bir rol oynamadığı için borçlunun kusurundan da söz edilemez. Ancak salgın hastalıklar nedeniyle uyarılama istenebilmesi için salgın hastalığın sözleşmenin ifasını aşırı derecede güçleştirilmesi gerekir.

Yukarıda da ifade etmiş olduğumuz üzere, taraflar arasındaki sözleşmede salgın hastalıkların aşırı ifa güçlüğüne yol açacakları kararlaştırılmış ise sözleşme hükmüne göre hareket edilerek salgın hastalığın aşırı ifa güçlüğüne yol açığının kabulü gerekir. Bu durumda uyarılama için oluşan salgın hastalıkların ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirip değiştirmediklerinin araştırılmasına gerek yoktur. Buna karşılık, taraflar arasındaki sözleşmede veya yapılan sözleşmeye ilişkin iş ile ilgili özel bir kanun hükmünde, salgın hastalıklar nedeniyle uyarılama yapılamayacağına dair bir düzenleme bulunması halinde, salgın sözleşmenin ifasını aşırı derecede güçleştirmiş olsa dahi uyarılama talep edilemeyecektir. Aynı şekilde, salgına rağmen, borcun, herhangi bir ihtirazi kayıt ileri sürülmeden ifa edilmesi durumunda da uyarılama talep edilemeyecektir.

4.3. Ekonomik Krizlerin Aşırı İfa Güçlüğüne Etkisi

Olağanüstü nitelikteki ekonomik krizlerin sözleşmelerin ifasını aşırı derecede güçleştirdikleri bilinen bir gerçektir. Bunların ortaya çıkmasında borçlunun herhangi bir kusurundan da söz edilemez. Ancak ekonomik krizlerin sıklıkla yaşandığı ülkemizde, bu krizlerin taraflarca öngörülemeyen olağanüstü bir durum niteliğinde olup olmadığının tespiti, Yargıtay uygulaması da dikkate alınarak, tacir olmayanlar için ve tacirler için ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir.

4.3.1. Tacir Olmayanlar Açısından Durum

Tacir olmayanlar açısından ekonomik krizler de taraflarca öngörülemeyen olağanüstü bir durum niteliğindedir. Dolayısıyla taraflar kural olarak ekonomik krizlere dayanarak sözleşmenin uyarlanmasını talep edebilirler. Ancak:

Döviz endeksli sözleşmelerin kurulmasında, tarafların gerçek ve ortak amaçları zaman zaman yükselen enflasyonun olumsuz etkilerinden satıcıyı korumak ve güvence altına almak iradesinden kaynaklandığından döviz fiyatlarındaki normal artışlar (enflasyon oranında oluşan artışlar) nedeniyle uyarılama talep edilememesi gerekir. Çünkü bu gibi artışlar taraflarca öngörülmüş ve buna ilişkin olarak sözleşme bedeli döviz cinsinden belirlenmek suretiyle tedbir alınmıştır. Bununla birlikte, döviz kurundaki anormal artışlar nedeniyle uyarılama talep edilebilmesi gerekir (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun E. 2003/13-599, K. 2003/599 sayı ve 15.10.2003 tarihli kararı).

Taraflar arasındaki sözleşmede veya yapılan sözleşme kapsamındaki iş ile ilgili özel bir kanun hükmünde, ekonomik krizler nedeniyle uyarılama yapılamayacağına dair bir düzenleme bulunması halinde, ekonomik krizler, sözleşmenin ifasını aşırı derecede güçleştirmiş olsa dahi uyarılama talep edilemeyecektir. Aynı şekilde, ekonomik krize rağmen, borcun, herhangi bir ihtirazi kayıt ileri sürülmeden ifa edilmesi durumunda da uyarılama talep edilemeyecektir.

Fiyatlarının sürekli artma eğilimi gösterdiği ekonomilerde, paranın alım gücünün azalması ihtimali öngörülebilir niteliktedir (Gülekli, 1990: 49-50). Dolayısıyla paranın alım gücünün düştüğü gerekçesiyle de uyarılama talep edilemez. Ancak taraflar arasındaki sözleşmede, paranın belirli bir oranda alım gücünün düşmesi halinde aşırı ifa güçlüğü

oluşacağına ilişkin bir düzenlemeye yer verilmesi halinde, belirlenen oranın gerçekleşmesiyle birlikte uyarılama talep edilebilecektir. Bu durumda uyarılama için para değerindeki düşüş oranının ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirip değiştirmediği hususunun araştırılmasına gerek yoktur.

4.3.2. Tacirler Açısından Durum

Basiretli davranmakla yükümlü olan tacir (TTK. m. 18/2), ticari faaliyeti alanında bilgi sahibi olmadığı veya henüz deneyimsiz olduğu gibi iddialarda bulunamaz (Domaniç ve Ulusoy, 2007: 217-218; Poroy ve Yasaman, 2012: 111). Bu beklenti sadece tacirden değil, aynı zamanda yöneticilerden de beklenmektedir (Tekil, 1997: 136). Bu bakımdan Yargıtay uygulamasında tacirler açısından ekonomik krizler, taraflarca öngörülemeyen olağanüstü bir durum olarak kabul edilmemektedir. Dolayısıyla taraflar ekonomik krizlere dayanarak sözleşmenin uyarlanması talep edemezler (Arat, 2006: 100; Baysal, 2019: 218). HGK tarafından verilen bir kararda bu husus şu şekilde dile getirilmiştir:

Türkiye Ekonomisinin alınan tedbirlere rağmen istikrarlı bir duruma gelmediği bilinen bir gerçektir. 1 Temmuz 1944 tarihinde Uluslararası Para Fonu'nun kurulmasından sonra ülkeler paralarını Dolar'a göre tanımlamışlar, gerçekçi bir kur politikası arayışı içinde Türk Lirası 7 Eylül 1946'da ABD doları karşısında %50 oranında devalüe edilerek bir ABD doları 280 kuruş olmuştur... 16/7/1958 tarihinde yapılan büyük çaptaki kur ayarlaması ile bir ABD dolarının değeri 260 kuruştan 980 kuruşa çıkarılmış, Türk parasının değeri ABD dolarına göre aşırı derecede düşürülmüş, bu uygulama yıllar boyunca devam etmiştir. 10.8.1970 tarihinde yeni bir devalüasyon kararı alınarak Türk Parasının değeri yabancı paralar karşısında %66 oranında düşürülmüş, 1 Amerikan doları 15 TL. olmuştur. Bu uygulama ile, başta yabancı paralar olmak üzere, kira bedelleri, her çeşit işçilik, malzeme ve mamul eşya fiyatları aşırı derecede artmış, enflasyon yıllar itibariyle üç haneli rakamlara ulaşmış, günlük ve gecelik faizler düşünülmecek düzeylere ulaşmıştır... Gerekli tedbirleri almadan sözleşme yapan ve borç altına giren tacirin; basiretli davranıp gereken tedbirleri alması halinde önleyebileceği bir ödeme güçlüğüne gerekçe göstererek, sözleşmenin uyarlanmasını istemesi, hukuk düzeninin kabul edebileceği bir durum değildir. Yukarıda açıklandığı gibi, Ülkemizde 1958 yılından beri devalüasyonlar ilan edilmekte, sık sık para ayarlamaları yapılmakta, Türk parasının değeri Dolar ve diğer yabancı paralar karşısında düşürülmektedir. Ülkemizdeki istikrarsız ekonomik durum, tacir olan davacı tarafından tahmin olunabilecek bir keyfiyettir (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 15.10.2003 tarih ve 2003/13-599 E. 2003/599 K. sayılı kararı).

Başka bir kararda da şu görüşlere yer verilmiştir:

...taraflar arasında düzenlenmiş bulunan sözleşmeye bağlılık esas olup, sözleşmenin uyarlanması ise uyarılama koşullarının varlığı halinde başvurulması gereken istisnai bir durumdur. Her şeyden önce sözleşmenin imzalanmasından sonra beklenmeyen olağanüstü durumların gerçekleşmesi, sözleşmenin uzun süreli olması, beklenmeyen olağanüstü durumların herkes için geçerli, objektif ve önceden belirlenemeyecek nitelikte bulunması, değişen koşulların sözleşmeyi çekilemeyecek hale getirmesi bu suretle işlem temelinin çökmesi zorunludur. Dava konusu olayda davacının başlangıçta seçme özgürlüğü varken TL yerine döviz bazında kredi kullandığı, bir başka deyişle serbest iradesiyle kredi türünü belirlediği anlaşılmakta olup, davalı banka elemanlarının davacıyı yönlendirdiği iddiası ispatlanamamıştır. Öte yandan ülkemizde zaman zaman ekonomik krizlerin vuku bulduğu ve bu bağlamda dövizle borçlanmanın risk taşıdığı da toplumun

büyük bir çoğunluğu tarafından bilinen bir olgudur (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 2014/13-1614 E., 2014/900 K., sayı ve 12.11.2014 tarihli kararı).

Doktrinde;

2001 yılında yaşanan ekonomik krizden bir önceki krizin 1994 yılında yaşandığı, aralarında 7 yıl gibi uzun bir süre olmasına karşın 2001 krizinin ve Türk Lirasında yaşanacak değer kaybının önceden öngörülebileceğinin kabul edilmesinin, TBK. m. 138 hükmünün uygulama alanını amaca aykırı biçimde daralttığı ve hükmün uygulama alanını savaş ve tabii afetlerle sınırlandırdığı ileri sürülmüştür (Tüzüner ve Öz, 2013: 459).

Yine, beklenmedik hal ile mücbir sebebin tespitinde basiretli tacir ölçütünün direkt bir etkisinin bulunmadığı ve aksi görüşün tacire ağır bir sorumluluk yükleyeceği savunulmuştur (Karayalçın, 1968: 219).

Ancak Yargıtay kararlarında da belirtildiği üzere, tacirlerin basiretli davranma yükümlülükleri (TTK. m. 18/2) ve ekonomik krizlerin ülkemizde sık sık yaşanması hususları birlikte değerlendirildiğinde; ekonomik krizler gerekçe gösterilerek tacirlerin uyarılma talep edemeyeceği kanaatindeyiz. Bununla birlikte taraflar arasındaki sözleşmede ekonomik kriz yaşanması durumunda bu hususun sözleşmenin yeniden uyarlanmasını gerektireceği yönünde bir düzenlemeye yer verilmişse, uyarılma gündeme gelebilecektir. Örneğin, sözleşmenin kararlaştırılmış olan vadesine kadar dövizde belirli bir seviyeye kadar oluşacak artış veya azalış durumu sözleşmenin uyarlanması şartı olarak kararlaştırılabilir. Sözleşme vadesinde belirlenen oranın gerçekleşmesi halinde sözleşme hükmüne dayanılarak uyarılma talep edilebilecektir.

Yine, istisnai olarak, kronik enflasyon halinde dahi öngörülerini aşan düzeyde bir ekonomik krizin ortaya çıkması ve edimler arasındaki dengeyi açık şekilde bozması durumunda işlem temelinin çöktüğünden sözedilebilecektir (Arat, 2006: 16). Bir başka deyişle, basiretli tacirin objektif özen yükümlülüğü kapsamında dahi öngöremeyeceği bir ekonomik kriz durumunda uyarılma talep edilebilmelidir (Kızır, 2011: 273). Objektif özen ile kastedilen, tacirin kendi yetenek ve imkânlarına göre ondan beklenen özenden değil, aynı ticaret kolunda faaliyet gösteren tedbirli ve öngörülü bir tacirden beklenen özendir (Poroy ve Yasaman, 2012: 152, 154; Ünal, 1988: 56; Ayhan, 2007: 203; Aksoy, 2021: 127). Buna karşılık, basiretli davranma yükümlülüğü kapsamında kendisinden beklenen özeni göstermeyen tacirin uyarılmadan yararlandırılması TMK. m. hükmü dikkate alındığında mümkün olmamalıdır (Gümüş, 2014: 1230). Aynı şekilde ekonomik kriz nedeniyle oluşan dengesizlik borçlunun işletmesini ciddi bir tehlikeye sokacaksa, bu durumda da uyarılma talep edilebilmelidir (Aşan, 2022: 1459). Anılan hallerde sözleşmenin aynen ifasının istenmesi hakkın kötüye kullanılması anlamına gelecektir (Karşılaştırmaz; Tüzüner ve Öz, 2013: 427). Ekonomi uzmanlarının bile tahmin edemeyeceği enflasyon oranlarının yaşandığı zamanlarda, taraflardan bu durumun öngörebileceğini beklememek gerekir (Arat, 2006: 100). Aksi yöndeki bir kabul, "TBK. m. 138 hükmünün uygulama alanının amacına aykırı biçimde daraltılması, hükmün uygulama alanının savaş ve tabii afetlerle sınırlandırılması" yönündeki eleştirileri (Tüzüner ve Öz, 2013: 459) haklı kılar.

Bununla birlikte taraflar arasındaki sözleşmede veya yapılan sözleşme kapsamındaki iş ile ilgili özel bir kanun hükmünde, ekonomik olumsuzlardan dolayı uyarılama yapılamayacağına ilişkin bir düzenlemeye yer verilmesi durumunda da ekonomik krizler tacir açısından işletmenin mahvına yol açacak nitelikte olsa dahi uyarılama talep edilemeyecektir.

SONUÇ

Deprem ve sel gibi doğal afetlere, salgın gibi bir bölgeyi etkileyen coğrafi hastalıklara, enflasyon ve devalüasyon gibi ekonomik krizlere yol açan olumsuzluklara sıklıkla rastlanmaktadır. Bu durumlar piyasa koşullarını da etkilediğinden, borçluların borçlarını ifa etmeleri zorlaşmakta bazen imkansız hale gelmektedir. Sözleşmelerin ifa edilmesinde oluşan olumsuzluklar, sözleşmelerin mücbir sebep ve uyarılama gerekçeleri ile değiştirilmesi veya gerekirse sonlandırılması kaynaklı birçok ihtilafın ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Doğal afetler ve salgın hastalıklar esas itibariyle geçici ifa imkansızlığına yol açarlar. Dolayısıyla borç sona ermez, geçici imkansızlık süresi boyunca talep edilemez hale gelir. Bununla birlikte, kesin vadeli edimler bakımından ve taraflardan birinin geçici imkansızlık ortadan kalkana kadar sözleşmeyle bağlı kalmasının dürüstlük kuralı uyarınca beklenemeyeceği durumlarda doğal afetlerin ve salgın hastalıkların ifa imkansızlığına neden olduklarının kabul edilmesi gerekir.

Ekonomik krizler, özellikle de para değerindeki aşırı düşüş, edimin ifa edilmesinde bir imkansızlık oluşturmamaktadır. Burada ifa edilecek edimin objektif olarak yok olması, imkansız hale gelmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla ekonomik krizler gerekçe gösterilerek ifa imkansızlığı hükmünden yararlanılamaz. Bununla birlikte taraflar arasındaki sözleşmede ekonomik kriz yaşanması durumunda bu hususun bir mücbir sebep olduğu, bir başka deyişle ifa imkansızlığı olarak değerlendirileceği kararlaştırılmışsa, ifa imkansızlığı gündeme gelebilecektir.

Temelini dürüstlük kuralından alan genel nitelikteki TTK. m. 138 hükmü, aşırı ifa güçlüğüne ortaya çıktığı durumlarda, borçluya sözleşmenin uyarlanmasını talep etme hakkı vererek ahde vefa ilkesine bir istisna getirmiştir. Aşırı ifa güçlüğünden bahsedilebilmesi için, sözleşmenin kurulmasından sonra objektif koşulların esaslı olarak değişmesi sonucunda öngörülemeyen olağanüstü bir durum ortaya çıkmış olmalıdır (TBK. m. 138). Öngörülemezliğin tespitinde sözleşmenin konusu, süresi, sözleşmenin yapıldığı an önemlidir. Uyarılama talep edilebilmesi için öngörülemez olguların taraflar arasındaki dengeyi dürüstlük kuralına aykırı olarak açık ve aşırı bir şekilde bozmuş olması da gerekir (TBK. m. 138). Uyarılama yapılabilmesi için öngörülemeyen olağanüstü durum, borçlu ile ilgisi olmayan bir sebeple ortaya çıkmalıdır. Uyarılama yapılabilmesi için ayrıca, borçlu, borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olmalıdır (TBK. m. 138).

Taraflar arasındaki sözleşmede bazı doğal afetler tek tek belirtilmek suretiyle belirtilen doğal afetlerin gerçekleşmesi halinde aşırı ifa güçlüğü oluşacağı kararlaştırılmış ise sözleşme hükmüne göre hareket edilerek belirtilen doğal afetlerin aşırı ifa güçlüğüne yol açıklarının kabulü gerekir. Bu durumda uyarılama için oluşan doğal afetlerin ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirip değiştirmediğinin araştırılmasına gerek yoktur. Buna karşılık taraflar arasındaki sözleşmede veya yapılan

sözleşme kapsamındaki iş ile ilgili özel bir kanun hükmünde, doğal afetler nedeniyle uyarılma yapılamayacağına dair bir düzenleme bulunması halinde, doğal afet, sözleşmenin ifasını aşırı derecede güçleştirmiş olsa dahi uyarılma talep edilemeyecektir.

Tacir olmayanlar açısından ekonomik krizler de taraflarca öngörülemez olan olağanüstü bir durum niteliğindedir. Dolayısıyla taraflar kural olarak ekonomik krizlere dayanarak sözleşmenin uyarılmasını talep edebilirler. Ancak döviz endeksli sözleşmelerin kurulmasında, tarafların gerçek ve ortak amaçları zaman zaman yükselen enflasyonun olumsuz etkilerinden satıcıyı korumak ve güvence altına almak iradesinden kaynaklandığından döviz fiyatlarındaki normal artışlar (enflasyon oranında oluşan artışlar) nedeniyle uyarılma talep edilememesi gerekir.

Basiretli davranmakla yükümlü olan tacir (TTK. m. 18/2), ticari faaliyeti alanında bilgi sahibi olmadığı veya henüz deneyimsiz olduğu gibi iddialarda bulunamaz. Bu bakımdan tacirler açısından ekonomik krizler, taraflarca öngörülemez olan olağanüstü bir durum olarak kabul edilmemektedir. Dolayısıyla taraflar ekonomik krizlere dayanarak sözleşmenin uyarılmasını talep edemezler. Bununla birlikte taraflar arasındaki sözleşmede ekonomik kriz yaşanması durumunda bu hususun sözleşmenin yeniden uyarılmasını gerektireceği yönünde bir düzenlemeye yer verilmişse, uyarılma gündeme gelebilecektir. Yine, istisnai olarak, kronik enflasyon halinde dahi öngörülebilir düzeyde bir ekonomik krizin ortaya çıkması ve edimler arasındaki dengeyi açık şekilde bozması durumunda işlem temelini çöktüğünden söz edilebilecektir. Aynı şekilde ekonomik kriz nedeniyle oluşan dengesizlik borçlunun işletmesini ciddi bir tehlikeye sokacaksa, bu durumda da uyarılma talep edilebilmelidir. Anılan hallerde sözleşmenin aynen ifasının istenmesi hakkın kötüye kullanılması anlamına gelecektir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapmış olduğum bu çalışmada sunmuş olduğum veri ve analizleri, elde ettiğim bilgileri, belgeleri ahlaki kurallar ve akademiye uygun kurallar çerçevesinde elde ettiğimi bildiririm. Yine elde ettiğim tüm bilgileri, dokümanları ve neticeleri bilimsel kaynaklardan etik kurallarına uyarak yararlandığımı bildiririm. Yaptığım çalışmamda faydalandığım tüm eserlerin uygun atıflarda bulunarak kaynak gösterimi yaptığımı ve kullandığım verilerde bir farklılık oluşturmadığımı, çalışmamın özgünlük yönünden uygunluğunu bildiririm. Aksi bir hal ortaya çıktığında aleyhime oluşacak her türlü hak kayıplarını kabul ettiğimi açıklarım.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Hazırlanmış olan bu çalışma sadece bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanmasında çıkar çatışması yaşanacak herhangi bir durum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar-Ünal, Ö. (2020). "Covid-19 Virüsünün Sözleşmelere Etkisinin TBK Md. 138 Hükmü Çerçevesinde Değerlendirilmesi". *Koronavirüs Döneminde Güncel Hukuki Meseleler Sempozyumu Bildiri Tam Metin Kitabı*, 285-383. İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Yayınları.
- Akbulut, P. E. (2018). "Anlamsız-Absürt Edimli Sözleşmelerin İmkânsızlığı (13.1.2011 Tarihli Alman Federal Mahkemesi Kararının Türk-İsviçre Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi)". *SDÜHFD*, 8 (2), 79-214.
- Akıncı, Ş. (2020). "COVID 19'un Borç İlişkilerine ve Bazı Borçlar Hukuku Sözleşmelerine Etkisi". *İTÜSBD*, 19 (38), 62-103.
- Aksoy, N. (2021). "Aşırı İfa Güçlüğü Hükmünün Ticari İş ve Basiretli İş Adamı Açısından Değerlendirilmesi". *MAEÜSBED*, 34, 115-133.
- Akyol, Ş. (2006). *Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasası*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Albaş, H. (2004). *Paranın Değer Kaybında Doğan Zararın Tazmin Edilebilirliği*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Altındal, M. (2022). "Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki Kısmi İfa İmkansızlığı". *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 627-238.
- Altunkaya, M. (2005). *Edimin Başlangıçtaki İmkânsızlığı*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Arat, A. (2006). *Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanması*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Arıkan, M. (2008). "Eser Sözlenmesinde İfa İmkânsızlığı ve Sonuçları". *SÜHFD*, 16 (2), 265-285.
- Aşan, G. (2022). "Arsa Payı Karşılığı İnşaat Sözleşmesinin Uyarlanması". *SÜHFD*, 30 (3), 1443-1480.
- Atamer, Y. ve G. Okutan-Nilsson (2013). "Para Alacaklısının Geç Ödemelere Karşı Korunmasına İlişkin Yeni TMK 1530 Düzenlemesi ve Uygulama Alanı". *Batider*, 29 (3), 31-82.
- Aydoğdu, M. ve A. H. Yağcıoğlu (2020). *Kovid-19 Salgınının Borç İlişkilerine ve Yargulamaya Etkileri*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Ayhan, R. (2007). *Ticari İşletme Hukuku*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Baş-Süzel, E. ve G. Kurtulan-Güner (2021). "Covid-19 Yasalarının Bize Gösterdikleri: İmkânsızlık ve Uyarlama Düzenlemeleri Ne Kadar Yerde?". *İzmir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Covid-19 ve Hukuk Sempozyumu*, 239-259.
- Başoğlu, B. (2008). "Öncelenmiş Borca Aykırılığın Sonuçları". *İÜHFM*, 66 (2), 287-310.
- Başoğlu, B. (2012). *Sözleşmenin Konusundaki İmkansızlık*. (Prof. Dr. Belgin Erdoğan'a Armağan). İstanbul: Der Yayınları.

- Baygın, C. (2010). "Türk Borçlar Kanunu'nun Borç İlişkisinin Hükümleri Borçların ve Borç İlişkilerinin Sona Ermesi Konularında Getirdiği Bazı Yenilik ve Değişiklikler". *EÜHFD*, 14 (3-4), 119-144.
- Baysal, B. (2015). "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu m. 138 Hükümü Uyarınca Gelir Paylaşımli İnşaat Sözleşmelerinin Uyarlanması". *Gelir Paylaşımli İnşaat Sözleşmeleri Çalıştayı*, 135-154.
- Baysal, B. (2019). *Sözleşmenin Uyarlanması (BK m.138-Aşırı İfa Güçlüğü)*. İstanbul: On İki Levha Yayınları.
- Burcuoğlu, H. (1995). *Hukukta Beklenmeyen Hal ve Uyarlama*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Buz, V. (1998). *Borçlunun Temerrüdünde Sözleşmeden Dönme*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Canbolat, F. (2012). *Sözleşmelerde Amacın Gerçekleşmesi, Boşa Çıkması ve Çökmesi*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Coşkun, M. (2020). *İnşaat Sözleşmelerinden Kaynaklanan Davalar*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Domaniç, H. ve Ulusoy, E. (2007). *Ticaret Hukukunun Genel Esasları*. İstanbul: Arıkan Yayınları 2007.
- Durak, Y. (2015). "Arsa Payı Karşılığı Kat Yapımı Sözleşmesi". *İÜHFD*, 1, 207-252.
- Dural, M. (1976). *Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkansızlık*. İstanbul: Fakülteler Yayınevi.
- Ercoskun-Şenol, H. K. (2016). *Borçlar Hukukunda Kısmi İmkansızlık*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Eren, F. (2013). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Erman, H. (1979). *İstisna Sözleşmesinde Beklenilmeyen Haller (BK. 365/2)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Erzurumluoğlu, E. (1970). *Türk-İsviçre Borçlar Hukuku Sistemine Göre Borçluya Yüklenemeyen Nedenlerden Dolayı Edimin yerine Getirilmemesi*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını.
- Feyzioğlu, F. (1977). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. C. II, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Gönen, D. (2017). *İnşaat Sözleşmelerinin Uyarlanmasına İlişkin Sorunlar. İnşaat Hukuku ve Uygulaması. (Ed. E. İnal ve B. Baysal)*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Gülekli, Y. (1990). "Aşırı İfa Güçlüğü ve Alacaklının Tasavvurunun Boşa Çıkması Halinde İşlem Temelinin Çökmesi Öğretisi". *İÜMHAD*, 15 (18), 43-69.
- Gümüş, M. A. (2014). *6502 Sayılı Tüketici Korunması Hakkında Kanun Şerhi*. C. 1, Madde: 1-46, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Gündoğdu, F. (2014). *Borca Aykırılık Hallerinden Kusurlu İfa İmkânsızlığı ve Hukukî Sonuçları*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

- Gürsoy, K. T. (1950). *Hususi Hukukta Clausula Rebus Sic Stantibus, Emprevizyon Nazariyesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını.
- Hatemi, H., R. Serozan ve A. Arpacı (1992). *Borçlar Hukuku Özel Bölüm*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Hatemi, H. ve E. K. Gökyayla (2017). *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Kaplan, İ. (1987). *Hakimin Sözleşmeye Müdahalesi, Sözleşmenin Yorumu, Sözleşmenin Tamamlanması, Sözleşmenin Değişen Hal ve Şartlara Uydurulması*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Kaplan, İ. (2013). *İnşaat Sözleşmeleri Hukuku ve Endüstri Yatırım Sözleşmeleri*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Karaduman, E. (2021). *Kentsel Dönüşüm Mevzuatı Çerçevesinde İnşaat Sözleşmesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Karayalçın, Y. (1968). *Ticaret Hukuku, Giriş-Ticari İşletme. C. I*, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuk Araştırma Enstitüsü Yayını.
- Kaşak, F. E. (2019). *Sözleşme Özgürlüğünün Sınırı Olarak Kanununun Emredici Hükümlerine Aykırılık*. İstanbul: On İki Levha Yayınları.
- Keskin, A. D. (2007). "Kesin Vadeli İşlemlerde İfa Etmeme: Temerrüt ve İmkânsızlık". *GÜHFD*, 11 (1-2), 209-231.
- Kızır, M. (2011). "Yargıtay Kararları Işığında Basiretli İş Adamı Gibi Hareket Etme Yükümlülüğünün Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanmasına Etkisi". *SÜHFD*, 19 (2), 245-282.
- Kocaağa, K. (2014). *İnşaat Sözleşmesi*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Kocayusufpaşaoğlu, N. (2000). "İşlem Temelinin Çökmüş Sayılabilmesi İçin Sosyal Felaket Olarak Nitelenebilecek Olağanüstü Bir Olayın Gerçekleşmesi Şart mıdır?". *M. Kemal Oğuzman'ın Anısına Armağan*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Kurt, L. M. (2016). *Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Kurtulan, G. (2016). "Türk Hukukunda İmkânsızlık ve Aşırı İfa Güçlüğü Kurumlarının Karşılaştırılması". *Batider*, 32 (3), 193-248.
- Kürşat, Z. (2004). "İmkânsızlığın Arsa Payı Karşılığı İnşaat Sözleşmesi Üzerindeki Etkileri". *Ergun Özsunay'a Armağan*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Malbeleş, N. (2020). *İdarenin Taraf Olduğu Sözleşmelerde 'Sözleşmede Değişiklik' (ve Sözleşmede Değişikliğin Özel Bir Türü Olarak 'Uyarılama')*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Nomer, H. N. (2017). *Borçlar Hukuku, Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Oğuzman, M. K. ve T. Öz (2015). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Cilt 1, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Öz, M. T. (1989). *İş Sahibinin Eser Sözleşmesinden Dönmesi*. İstanbul: Kazancı Yayıncılık.
- Öz, M. T. (2013). *İnşaat Sözleşmesi ve İlgili Mevzuat*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

- Özçelik, Ş. B. (2014). "Sözleşmeden Doğan Borçların İfasında Hukuki İmkânsızlık ve Sonuçları". *AÜHFD*, 63 (3), 569-621.
- Patterson, E. W. (1961). "Temporary Impossibility of Performance of Contract". *Virginia Law Review*, 47 (5), 798-810.
- Pekdiñçer, R. T. ve İ. Toprakkaya (2022). *Korona Virüs Salgınının Sözleşmelere Etkisi, İfa İmkânsızlığı, İfa Güçlüğü ve Uyarılma*, <https://blog.lexpera.com.tr/korona-virus-salgininin-sozlesmelere-etkisi-ifa-imbkansizligi-ifa-guclugu-ve-uyarlama/#fn7>. (03.04.2022)
- Poroy, R. ve H. Yasaman (2012). *Ticari İşletme Hukuku*. İstanbul: Seçkin Yayınları.
- Sarial, M. E. (1980). "Beklenmeyen Halin Sözleşmeye Etkisi (I)". *Yargı Dergisi*, 47, 24-28.
- Serozan, R. (2014). *Borçlar Hukuku Genel Bölüm, Üçüncü Cilt, İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Tandoğan, H. (1961). *Türk Mesuliyet Hukuku*. Ankara: Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Tekil, F. (1997). *Ticari İşletme Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Tekinay, S. S., S. Akman, H. Burcuoğlu ve A. Altop (1993). *Borçlar Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Topuz, S. (2008). *Türk-İsviçre-Alman Borçlar Hukukunda Denge Bozulması ve İfa Güçlüğü Durumlarında Sözleşmeye Müdahale*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Topuz, S. (2011). "Sözleşmenin İçeriğine Müdahalenin Sözleşmeye Bağlılık İlkesine Aykırılık Oluşturup Oluşturmadığı Sorunu". *SÜHFD*, 19 (2), 283-295.
- Topuz, S. ve F. Canbolat (2008). "Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda İmkânsızlığın Düzenlenişi". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57 (3), 673-718.
- Tunçomağ, K. (1976). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Serme Matbaası.
- Tüzüner, Ö. ve K. Öz (2015). "Aşırı İfa Güçlüğüne İlişkin İçtihat İncelemesi". *Ankara Barosu Dergisi*, 3, 421-470.
- Ünal, O. K. (1988). "Tacirin Basiretli İş Adamı Gibi Hareket Mükellefiyeti I". *Maliye Postası*, 9 (180), 56-59.
- Von Tuhr, A. (1983). *Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı C. 1-2*. (Çev. Cevat Edege). Ankara: Olgaç Matbaası.

EXTENDED ABSTRACT

We frequently witness natural disasters such as earthquakes and floods, geographical diseases affecting a region such as epidemics, and unfavorable conditions leading to economic crises such as inflation and devaluation. Since these circumstances also have an impact on market conditions, it becomes difficult and sometimes even impossible for obligors to fulfill their debts. Unfavorable conditions in the performance of contracts lead to the emergence of many disputes arising from the modification or, if necessary, termination of the contracts on the grounds of force majeure and adaptation.

If the impediment to the performance of the obligation is of a temporary nature, there is a temporary impossibility of performance. In order to be able to speak of an impossibility of performance, as a rule, the impossibility should not be of a temporary nature. While determining whether the impossibility is temporary or not, the time of performance of the obligations arising from the contract and the purpose of the contract should be taken into consideration. In cases such as the suspension of construction by the government or the banning of a lawyer from practicing for a certain period of time, we are talking about a temporary impossibility. Default provisions shall apply in cases of temporary impossibility. In this case, the obligor's performance obligation is postponed for the duration of the impossibility. In such cases, the obligee may also refrain from fulfilling its obligation based on Art. 97 of the Turkish Code of Obligations (TCO).

Natural disasters and epidemics essentially cause the temporary impossibility of performance. Therefore, the obligation is not terminated but becomes unclaimable during the period of temporary impossibility. However, it should be recognized that natural disasters and epidemics cause the impossibility of performance in respect of performances with definite terms and in cases where one of the parties cannot be expected in good faith to be bound by the contract until the temporary impossibility disappears.

Economic crises, in particular the steep decline in the value of the currency, do not constitute an impossibility of performance. Objectively speaking, we cannot speak of a situation in which the performance to be performed disappears or becomes impossible. Therefore, the impossibility of the performance clause cannot be utilized on the grounds of economic crises. On the other hand, if it is agreed in the contract between the parties that in the event of an economic crisis, this issue would be deemed a force majeure, in other words, an impossibility of performance, then the impossibility of performance may be discussed.

In order to speak of undue hardship, an unforeseeable extraordinary situation must have arisen as a result of a substantial change in the objective conditions after the conclusion of the contract (Art. 138 of the TCO). In the determination of unforeseeability, the subject matter of the contract, its duration and the moment the contract was concluded are crucial. In order to request an adaptation, the unforeseeable facts must have clearly and excessively disrupted the balance between the parties in violation of the rule of good faith (Art. 138 of the TCO). In order for an adjustment to be made, the unforeseeable extraordinary situation must arise for a reason unrelated to the obligor. Furthermore, in order for an adjustment to be made, the obligor must have not yet performed his obligation or must have performed it by reserving his rights arising from the excessive difficulty of performance (Art. 138 TCO).

If it is agreed in the contract concluded between the parties that in the event of the occurrence of certain natural disasters, by specifying them one by one, it is necessary to act in accordance with the contractual provision and accept that the specified natural disasters lead to excessive difficulty in performance. In this case, it is not necessary to investigate whether the natural disasters for adaptation have changed the demand for performance to the detriment of the obligor to the extent that it is contrary to the rules of good faith. Whereas, if there is a provision in the contract between the parties or in a special legal provision related to the work within the scope of the contract stipulating that adaptation cannot be made due to natural disasters, no adaptation can be requested even if the natural disaster has made the performance of the

contract extremely difficult.

For non-merchants, economic crises are also extraordinary circumstances that cannot be foreseen by the parties. Hence, the parties may, as a rule, request the adaptation of the contract with reference to economic crises. Nevertheless, since the primary and common objective of the parties in the establishment of the contracts indexed to foreign currency is to protect and secure the seller from the unfavorable effects of the inflation rising from time to time, no adaptation should be requested due to ordinary increases in foreign currency prices (increases in the rate of inflation).

The merchant, who is obliged to act prudently (Art. 18/2 TCC), cannot claim that he is lacking knowledge or inexperienced in his commercial activity. Thus, for merchants, economic crises are not considered extraordinary circumstances that cannot be foreseen by the parties. Therefore, the parties cannot request the adaptation of the contract on the grounds of economic crises. Nonetheless, if the contract between the parties has a provision stipulating that in the event of an economic crisis, this issue would require the adaptation of the contract, an adaptation can be discussed. Similarly, in the event of an economic crisis that exceeds the forecasts, even in the case of chronic inflation, and clearly disrupts the balance between the performances, it may be said that the foundation of the transaction has collapsed. Likewise, if the imbalance caused by the economic crisis would put the obligor's business in severe danger, adaptation should also be requested in this case. In the aforementioned cases, demanding full performance of the contract would constitute an abuse of rights.